

สัมพันธบทในกวีนิพนธ์ ‘หัวใจห้องที่ห้า’ : พันธกิจกวียุคหลังสมัยใหม่

Intertextuality in poetry ‘The Heart’s Fifth Chamber’ : The mission of
the postmodern poets

อนุชา พิมพ์ศักดิ์¹ Thananan Trongdee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากวีนิพนธ์ชุด “หัวใจห้องที่ห้า” ของอังคาร จันทาทิพย์ โดย
ใช้มโนทัศน์สัมพันธบทผลการศึกษาพบว่า กวีใช้สัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างด้วยท 4
ลักษณะ คือ การสร้างสัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรม การสร้างสัมพันธบทกับสถานที่หรือ
เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ทางสังคม การสร้างสัมพันธบทกับงานวิชาการ
โดยใช้รูปแบบงานวิชาการและสายต่านักวิชาการในการมองเรื่องต่างๆ และการสร้างสัมพันธ
บทกับชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมพุทธศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรม
ประชานิยม เมื่อวิเคราะห์วัตถุประสงค์ พบว่า กวีใช้สัมพันธบทเพื่อแสดงตัวตน เพื่อ
ประกอบสร้างความหมายและความจริง และสร้างความหมายใหม่ให้กับบทกวี

คำสำคัญ: สัมพันธบท หัวใจห้องที่ห้า หลังสมัยใหม่

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
¹Lecturer, Thai Language, Faculty of Education Kalasin Rajabhat University

Abstract

This article aims to study AngkanChanthathip's poetry 'The Heart's Fifth Chamber' by applying the concept of intertextuality. The results revealed that the intertextuality method was used for constructing poems into four characteristics: a constructing of intertextuality and literature, a constructing of intertextuality and settings or historical events and social phenomena, a constructing of intertextuality and academic works through the perspective of scholar and in academic form, a constructing of intertextuality and a set of cultural semiotic which included Buddhist culture, local culture, and popular culture. It is found that the poet uses intertextuality for the purpose of expressing himself and constructing of meaning, truth, and poetry.

Keywords : *intertextuality 'The Heart's Fifth Chamber' Postmodern*

บทนำ

‘หัวใจห้องที่ห้า’เป็นรวมบทกวีนิพนธ์รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปีพุทธศักราช 2555 ผลงานเล่มที่ห้าของอังคาร จันทาทิพย์ ต่อจาก “ความรักของคนเศร้า”, “วิมานลงแดง”, “ที่ที่เราอยู่นอยู่”, และ “หนทางและที่พักพิง” เนื้อหาภายในเล่มนี้แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคแรกชื่อ “หัวใจห้องที่ห้า” ตามชื่อหนังสือ ภาคหลังชื่อ “นิทานเดินทาง”

ความโดดเด่นของรวมบทกวีนิพนธ์เล่มนี้หากพิจารณาจากบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์วรรณกรรมแล้วจะพบว่าต่างมองไปที่เนื้อหาของตัวบทกวี ซึ่งเป็นแก่นแกนสำคัญของหนังสือรวมบทกวีมาเสมอ อาทิ “...ภาคแรกเป็นการมองออกไปข้างนอก สำนวณความเป็นไปของโลกรอบตัว ณ ขณะปัจจุบัน ในมุมมองของเขา นี่คือนิยามที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง อันเป็นผลพวงจากหัวใจที่ปิดล็อก และพวกเรากำลังก้าวเดินลงไปสู่จุดตกต่ำที่สุดของมนุษยชาติ” (จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย. 2555) ที่ว่า “...มีสาระเนื้อหาหนักแน่นและครอบคลุมในมิติความคิดที่แยบยลที่สุดเท่าที่ ‘อังคาร จันทาทิพย์’ ได้สร้างสรรค์มา... มันเป็นเรื่องานที่มีที่ไปที่ไป ที่ถูกสืบค้นอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ ทั้งด้วยประสบการณ์ตรงและด้วยการเคี้ยวกรำด้านความรู้สึกและสำนึกที่ผลิบานและขยายตัวอย่างมีพลังใจ การมองโลกอย่างเป็นองค์รวมขององค์รวม (Holistic Worldview) การรู้จักเชื่อมโยงและแยกแยะประเด็นเพื่อจัดวางไว้เป็นหัวใจของกวีนิพนธ์ในแต่ละบท นับเป็นกุญแจดอกสำคัญที่ทำให้ ‘อังคาร จันทาทิพย์’ สามารถไขเข้าไปสู่ประตูกลแห่งปริศนาของโลกและชีวิต” (สกุล บุญยพัทธ์, 2555) สอดคล้องกับคำกล่าวของ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร ประธานการประกาศรางวัลซีไรต์ ประจำปีพุทธศักราช 2555 ที่ว่า “คณะกรรมการตัดสินให้ความเห็นถึงผลงานตรงกันว่าเป็นงานเขียนร่วมสมัยหากเปรียบเป็นอาหารคือฟิวชันฟู้ด ที่มีความโดดเด่น ในรสชาติทางภาษา ลีลาการนำเสนอ ตลอดจนเนื้อหาที่เข้มข้น สะท้อนแง่มุมสังคมและวิถีมนุษย์ได้อย่างมีชั้นเชิงหลากหลายด้วยจังหวะน้ำเสียงและจินตนาการมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว นำสิ่งคุ้นเคยมาปรับเปลี่ยนให้เป็นเรื่องใหม่จึงได้ความสดใหม่ ตระหนักรู้ถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ทั้งค้างประเด็นคำถามที่ค่อนข้างย้อนแย้งให้ผู้อ่านได้ขบคิดต่อประเด็นการเดินทางชีวิตของมนุษย์ที่ยังไม่จบสิ้นง่าย ๆ นอกจากนั้นงานเขียนยังเน้นย้ำถึงคนไร้บ้าน คนพลัดถิ่น คนกลุ่มน้อยเชื่อมโยงเรื่องเล่าในอดีตกับวิถีปัจจุบัน เป็นการปะทะสังสรรค์ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยแบ่งเป็น 2 ภาคคือ หัวใจห้องที่ห้าและนิทานเดินทาง” (ข่าวศิลป

วัฒนธรรม. 2556) คำกล่าวนี้สะท้อนถึงมุมมองต่อเนื้อหาของคณะกรรมการผู้ตัดสินในปีนั้นได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาบทวิจารณ์จะเห็นลักษณะของ “หัวใจห้องที่ห้า” ว่ากล่าวถึงโลกและชีวิต รูปแบบการวางโครงเรื่องของหนังสือ แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคแรก ใช้ชื่อว่า “หัวใจห้องที่ห้า” และภาคหลัง “นิทานเดินทาง” การแบ่งภาคของเนื้อหามีส่วนสำคัญ เพราะเนื้อหาในภาคแรกเปรียบกับการเดินทางไปในโลกกว้างด้วยการเปิดหัวใจห้องพิเศษมามองโลก มองปัญหาสังคม ส่วนในภาคนิทานเดินทาง คือการเดินทางย้อนกลับไปบนเส้นทางชีวิตเดิม ดังในบทกวีที่ว่า “เดินทางไกลในทางเก่า” เล่าถึงเรื่องราวพื้นถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ ทั้งตำนานนิทาน ความเชื่อ รวมไปถึงวิถีชีวิต ทั้งนี้ รูปแบบการเล่าเรื่องนักวีหรือบรรณาธิการน่าจะมีเหตุผลหรือแนวคิดบางประการในการกำหนดวิธีการนำเสนอเนื้อหาของสาร

จากข้อมูลพบว่ามีบทวิจารณ์รวมบทกวีเล่มนี้ในเชิงเนื้อหาพอสมควร ทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้เข้าถึงแก่นแกนของสารหรือเนื้อหาที่กวีประสงค์จะนำเสนอได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่มีสิ่งหนึ่งที่ที่น่าสนใจในกวีนิพนธ์ชุดนี้ ก็คือ รูปแบบของการเล่าเรื่องและการวางโครงเรื่อง ที่กวีมีความตั้งใจจะนำเสนอโดยไม่ใช้วิธีการรวบรวมงานจากที่ต่างๆ มาตีพิมพ์เพียงเท่านั้น แต่พบว่า บทกวีผ่านการวางโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิด มาเป็นอย่างดี อีกทั้งมีการกล่าวถึงการแก้ไขต้นฉบับไว้ด้วย ซึ่งให้เห็นว่ารวมบทกวีนิพนธ์เล่มนี้มีการใช้กลวิธีในการเขียนที่พิเศษ และเมื่อพิจารณาเนื้อหาย่างละเอียดแล้วพบว่ามีอ้างอิงเชื่อมโยงต่อบท(text) หลายต่อบท ปรากฏลักษณะสัมพันธ์บท (intertextuality) จำนวนมาก จึงน่าจะมั่นใจว่า กวีนิพนธ์ชุด “หัวใจห้องที่ห้า” มีลักษณะสัมพันธ์บทกับต่อบทอื่นๆ อย่างไรบ้าง และวัตถุประสงค์ในการประกอบสร้างสัมพันธ์บทนี้คืออะไร ในบทความนี้จะกล่าวถึงแนวคิดสัมพันธ์บทเป็นพื้นฐานเพื่อปูพื้นความเข้าใจในขั้นต้น จากนั้นจะกล่าวถึงลักษณะสัมพันธ์บทในบทกวี ต่อจากนั้นจะวิเคราะห์วัตถุประสงค์ในการสร้างสัมพันธ์บทของกวี เพื่อนำไปสู่บทสรุปเกี่ยวกับลักษณะการใช้สัมพันธ์บทที่สัมพันธ์กับพันธกิจของกวีในบริบทวรรณกรรมหลังสมัยใหม่

“สัมพันธ์บท” ในฐานะเครื่องมือในการวิเคราะห์วรรณกรรม

ลักษณะความเป็นสัมพันธ์บท (intertextuality) คือ จากกรกล่าวถึงต่อบท(text) อื่น เป็นการนำต่อบทอื่นที่ปรากฏก่อนแล้วในบริบททางสังคมของผู้แต่ง เช่น ตีพิมพ์วรรณกรรม ตีพิมพ์ภาพยนตร์ ตีพิมพ์งานศิลปะ ตีพิมพ์เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ตีพิมพ์คำกล่าวของบุคคล ตีพิมพ์ข่าวสาร ตีพิมพ์เพลง เป็นต้น มากกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ในงานเขียน

เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะของผู้แต่ง ส่วนลักษณะสัมพันธ์ที่ประกอบสร้างผ่านรหัสทางวัฒนธรรม คือการอาศัยบริบททางวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ มาประกอบสร้างตัวบทขึ้นใหม่ แต่มีการอ้างอิงหรือพาดพิงต่อบททางวัฒนธรรมที่มีมาก่อนด้วย

สัมพันธบทเป็นมโนทัศน์ที่นักคิดแนวหลังสมัยใหม่ (postmodern) นำมาใช้อธิบายเรื่องตัวบทวรรณกรรม หลังจากที่มีการขานรับทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงของโรลิ่ง บาร์ตส์ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “The Death of the Author” เมื่อ ค.ศ. 1968 บทความนี้จุดประกายความคิดที่ว่านักประพันธ์มิได้อยู่ในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมอีกต่อไป และตัวบทมิได้เป็นผลผลิตของอัจฉริยภาพของผู้แต่ง แต่เป็นพื้นที่หลากหลายมิติที่เปิดให้ข้อเขียนจากแหล่งต่างๆ ได้มาปะทะสังสรรค์กัน ทั้งนี้ ไม่มีข้อเขียนใดที่เป็นของแท้ดั้งเดิมแท้สักชิ้นเดียว ตัวบทคือผ้าถักทอด้วยสารพัดข้อความซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมอันหลากหลาย (ชุกศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. 2545:14) คำอธิบายนี้ทำให้เห็นว่า “ตัวบท” (text) มีความหมายกว้างมาก ทั้งนี้ พระบุช (2543: 175-177) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะของสัมพันธบทไว้ว่า “ตัวบทหนึ่งๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือในยุคสมัยก่อนหน้าไม่มากนักน้อย โดยที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ในตัวบทชิ้นที่พิจารณาเป็นหลักอยู่”

แกรแฮมอัลเลน (Graham Allen. 2002) นำเสนอแนวคิดเรื่องสัมพันธบท ในหนังสือชื่อ intertextuality โดยอ้างอิงแนวคิดของนักวิชาการสำคัญหลาย เช่น โรลิ่ง บาร์ตส์ (Roland Barthes) เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) มิคฮาอิล บาคห์ติน (Mikhail M. Bakhtin) เจอรัลด์ เจเนตต์ (Gérard Genette) มิคฮาเอลริฟฟาตร์ (Michael Riffaterre) และจูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva) นับเป็นตำราวิชาการเล่มแรกๆ ที่เชื่อมโยงภาพของการศึกษาสัมพันธบท

จูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva) เสนอว่าตัวบทไม่ได้มีความโปร่งใส แต่บรรจุไว้ด้วยอุดมการณ์ต่างๆ นานา ดังนั้น การเขียนหรือการพูดจึงมิได้เป็นเพียงการสื่อสารหรือการถ่ายทอดข้อความจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง แต่เป็นการเขียน/พูดที่เป็นปฏิบัติการ (Practice) และมีผลผลิต (productivity) กล่าวคือ ตัวบทมิได้หยุดนิ่ง แต่นำไปสู่การออกเฝยความหมายให้แก่ตัวบทอื่นๆ ต่อไปไม่สิ้นสุด ในแง่นี้ ตัวบทหนึ่งจึงไม่ได้มีเอกลักษณ์โดยตัวมันเอง แต่หากเป็นการหยิบยืมรูปแบบและเนื้อหาของตัวบทที่มีอยู่ก่อนแล้วมาประกอบสร้างขึ้นมาใหม่ (Allen. 2000: 27-37 อ้างถึงใน สุรสุมภกฤษณะจุฑะ. 2551: 209) โดยตัว

วรรณกรรมเป็นประดิษฐกรรมของระบบ รหัส และชนบต่างๆ ซึ่งสืบทอดผ่านมาโดยงานวรรณกรรมที่มีมาก่อนแล้ว แนวคิดนี้เชื่อว่าระบบ รหัส และชนบต่างๆ ของรูปแบบศิลปะและจากวัฒนธรรมในสังคมนั้นมีผลต่อการสร้างความหมายให้แก่งานวรรณกรรมทั้งสิ้น กรอบความคิดเช่นนี้เองที่เรียกว่า Intertextuality หรือ สหบท/สัมพันธ์บ ซึ่งเชื่อว่าการอ่านจะนำพาผู้อ่านไปสู่ตาข่ายแห่งความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบต่างๆ การจะตีความ หรือค้นพบความหมายของสิ่งที่อ่านนั้นจะต้องกระทำผ่านร่องรอยของความสัมพันธ์ต่างๆ ที่ตัวบหนึ่งมีกับตัวบอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้น “การอ่าน” จึงกลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ระหว่างตัวบหนึ่งและตัวบอื่นๆ ทั้งหมดที่ถูกอ้างถึงและมีความสัมพันธ์กันอยู่ เป็นการเคลื่อนที่จากตัวบซึ่งเป็นอิสระสู่ตาข่ายแห่งความสัมพันธ์ ด้วยเหตุนี้เอง ตัวบจึงได้กลายเป็นสัมพันธ์บ (พิเชฐแสงทอง.2555: 264)

สรุปได้ว่า สัมพันธ์บ(intertextuality) จึงหมายถึง การพิจารณางานประพันธ์เป็นตัวบ (text) ที่ประกอบสร้างขึ้นจากตัวบอื่นๆหรือรหัสทางวัฒนธรรมต่างๆที่ปรากฏก่อนแล้วในวรรณกรรม ในงานศิลปะแขนงต่างๆ และในบริบทสังคมวัฒนธรรม การประกอบสร้างความหมายของตัวบใหม่ขึ้นอยู่กับการตีความหรือการอ่านโดยเชื่อมโยงรหัสทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันของผู้อ่าน

ลักษณะสัมพันธ์บของกวีนิพนธ์ “หัวใจห้องที่ห้า”

ผลการศึกษาลักษณะความเป็นสัมพันธ์บใน “หัวใจห้องที่ห้า”พบว่า มีการใช้สัมพันธ์บในบทกวีอยู่ 4 ลักษณะคือ

1.สัมพันธ์บกับตัวบวรรณกรรมในบทกวีปรากฏลักษณะสัมพันธ์บกับตัวบวรรณกรรมอยู่หลายบ ซึ่งแต่ละบที่มีการอ้างอิงตัวบอื่นต่างมีเป้าหมายในการอ้างอิงแตกต่างกัน ทั้งนี้สามารถแบ่งย่อยได้ 3 ประเภท ได้แก่

1.1 สัมพันธ์บกับตัวบวรรณกรรมจีน พบว่ากวีได้ใช้ตัวบวรรณกรรมจีนลายลักษณ์เพื่อนำเสนอภาพจินตนาการของตน ดังตัวอย่างจากภาคหลัง นิทานเดินทางในบท ความฝัน ‘เรื่องที่ 1’ ที่ว่า

ข้าพเจ้าเดินเข้าไปในภาพเขียน...
บท่าลาเพื่อนเก่า ‘เมิ่งเฮ่าหราน’
เปลี่ยวกังวานบทกวี ‘ท่านหลี่ไป’
แยงซีเกียง ไบไม้ผลัดเพิงผลิบ
โดดเดี่ยวในเดือนสามงดงามนั้น...

ในกวีนิพนธ์บทนี้ ได้อ้างอิง บทกวี 'ส่งเม็งเข้าหอรานไปก่วงหลัง' ของ 'หลี่ไป๋' กวีสมัยราชวงศ์ถัง และอีกบทใน ความฝัน 'เรื่องที่ 2' ก็ปรากฏลักษณะสัมพันธ์กับบทกวีจีนของกวีเถาหยวนหมิง คือ "ข้าพเจ้าท่องเที่ยวไป...สู่ที่ไหนเรียกสวน 'เถาหยวนหมิง' ฟังเรื่องราวหลงเลือกแพร่ทางแยงซิงบ้านพักพิงทิ้งร้างไปนานหลายปี..."

การอ้างถึงบทกวีชื่อดังของกวีจีนสองท่าน คือ หลี่ไป๋ และเถาหยวนหมิง ซึ่งนำมาจากหนังสือ 'หยกใสร่ายคำ' พระราชนิพนธ์แปลบทกวีจีน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังที่อ้างการอ้างอิงว่า "เก็บความ- บันดาลใจเบื้องต้นแรกจาก 'หอกกระเรียนเหลือง ส่งเม็งเข้าหอรานไปก่วงหลัง' ของ 'หลี่ไป๋' กวีสมัยราชวงศ์ถัง, 'กลับสู่สวนสวน บท 1, บท 2' ตีพิมพ์แล้ว บท 5, บท 8' ของ 'เถาหยวนหมิง' กวีสมัยราชวงศ์จีนตะวันออก. 'หยกใสร่ายคำ' พระราชนิพนธ์แปลบทกวีจีน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" ลักษณะสัมพันธ์ที่กวีประกอบสร้างมีถึงสี่ชั้น ในชั้นแรกอ้างถึงพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ชั้นที่สองคือ อ้างถึงตัวบทกวีนิพนธ์ของกวีจีนทั้งสองท่าน ชั้นที่สาม คือความหมายในตัวบท และชั้นที่สี่คือการอ้างถึงบทกวีชั้นที่สามเพื่ออ้างถึงแรงปรารถนาของตนเองในการปะทะสังสรรค์ของตัวบท

สัมพันธ์บททั้งสี่ชั้นในกวีนิพนธ์บทนี้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในบทกวีหนึ่งบทเป็นเวทีในการแสดงความหมายที่หลากหลาย เช่นความหมายแรก อาจเป็นการชื่นชมในพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงยกเอาตัวบทจากหนังสือหยกใสร่ายคำ มาใช้ในการอ้างอิง อีกความหมายคือ การชื่นชมในความสามารถของกวีจีนทั้งสองท่าน หลี่ไป๋และเถาหยวนหมิงกวีเอกของจีน ที่สาม คือ ตัวบทที่กวีทั้งสองได้เขียนขึ้น แล้วกวีนำมาบอกเล่าและแสดงบทบาทสมมติว่าตัวเองฝันว่าได้เข้าไปอยู่ในบทกวีนั้น ดังนั้น การเข้าถึงความหมายชั้นที่สี่ คือการเอาตัวเองเข้าไปในตัวบท การเข้าไปในตัวบทอาจหมายถึงกวีประสงค์ให้ตัวบทบอกเล่าแรงปรารถนาของตน ดังคำประพันธ์ที่ว่า "ข้าพเจ้าท่องเที่ยวไป...สู่ที่ไหนเรียกสวน...บ้านพักพิงทิ้งร้างไปนานหลายปี ท่านกวีกลับคืนสู่สวนสวน" ความประสงค์ของกวี คือ ต้องการจะประกอบสร้างความปรารถนาของตนผ่านบทกวี "ความฝัน" ทั้งสองบท โดยใช้ตัวบทของกวีจีนทั้งสองมาเป็นองค์ประกอบในการสร้างตัวตนในเรื่องเล่า เพื่อเสนอภาพแทนตัวตนว่า "เขาปรารถนาการกลับไปอยู่บ้านเกิด" ด้วยการอิงความหมายผ่านการตีความบทกวีของกวีจีนทั้งสองท่านนั่นเอง

1.2 สัมพันธ์กับตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นลักษณะสัมพันธ์ที่

อ้างการนำมาใช้จำนวนมาก เช่นในบทกวี "รุ่งนิทาน และเรื่องเล่าวันวานของแม่..." มีการอ้างถึงวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานหลายเรื่อง ดังนี้

ขลุ - นางอ้วมาแดง - นางไเอ่... วันเวลาผ่านไปไม่หยุดนิ่ง

เราลาร้างแหล่งหลักเคยพักพิง	แต่บางสิ่งอยู่ความทรงจำ
<u>น้ำเต่าปung</u> ปวงผีฟ้า พญาแถน...	เคยโลดแล่นเรื่องเล่าอยู่เข้าคำ
<u>อุรังคธาตุนิทาน...</u> ขานถ้อยคำ	เล่าเรื่อง ลำนำ และตำนาน

การอ้างอิงตัววรรณกรรมท้องถิ่นอีสานอย่าง ชูลู-นางอ้ว ผาแดง-นางไอ่ ตำนาน น้ำเต่าปung หรืออุรังคในบทกวี “รู้งนิทาน และเรื่องเล่าวันวานของแม่...” เป็นการสร้างความหมายการโยยหาอดีต การครุ่นคิดถึง “แม่” ผู้เคยเล่านิทานเหล่านี้ให้ตนฟัง ดังบทจบที่ว่า “จบลงเหมือนในนิทาน กาลครั้งหนึ่งให้หวนห้วงคำนึงคิดถึงแม่ถึงท้องทุ่ง รุ่งสวย สุดตาแล ถึงอดีตเก่าแก่และแสนไกล” แสดงลักษณะสัมพันธ์ของตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับบริบทชีวิตของกวี ภาพของวัยเยาว์ของกวีถูกนำเสนอด้วยคำว่า “อดีตเก่าแก่ และแสนไกล” ประโยคนี้อาจให้ความหมายถึงชีวิตวัยเยาว์ของกวีในระดับที่หนึ่ง หรืออาจตีความถึงอดีตเชื่อมโยงกับ “แม่” ด้วยความผูกพันของแม่ลูกผ่านการเล่านิทานเหล่านี้ให้ฟังในวัยเด็ก การ “คิดถึงแม่” ของกวียังมีนัยถึงการจากไปของแม่ เพราะในหน้าคำนำ กวีได้กล่าวถึงการจากไปของแม่ ที่โยงถึงกวีนิพนธ์บทนี้ได้ว่า กวีประกอบสร้าง ความหมายด้วยการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบทกวีของเขา กับแม่ผ่านการเล่าวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานของแม่ และหากพิจารณาประวัติที่ถูกนำเสนอขององค์กรจะพบว่าครอบครัวของกวีเป็นครอบครัวหมอลำ ซึ่งถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ การกล่าวถึงแม่ตัวแทนของวัฒนธรรมอีสานกลายเป็น “เรื่องเล่าวันวาน...” เพราะเรื่องราวเหล่านี้ในน้ำเสียงของเขาเป็นเรื่อง “อดีตเก่าแก่และแสนไกล” เป็นสิ่งสวยงามในชีวิต “ถึงท้องทุ่ง รุ่งสวย สุดตาแล” ความงามของท้องทุ่งรุ่งสวยสุดสายตา เป็นสายตาของวัยเด็ก บทกวีบทนี้อัจฉริยมีตั้งใจนำเสนอตัวตนในหลายระดับผ่านการสังสรรค์ของตัวบทหลากชนิด ทั้งตัวบทแม่ นิทานของแม่ และอดีตของตัวเอง เพื่อจะเสนอภาพแทนของตัวเองที่ “โยยหาความเป็นอีสานดั้งเดิม” ที่สูญหายไป โดยใช้แม่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอีสาน เพราะเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอีสาน

1.3 สัมพันธ์บทกวีวรรณกรรมประชานิยม พบว่าในบทกวีของอังคารมี

การอ้างอิงตัวบทวรรณกรรมประชานิยมหลายบท โดยเฉพาะตัวบทที่เกี่ยวกับวัยรุ่น เพื่อให้ ความหมายในเชิงเสียดสี(irony) เช่นใน“บทสนทนาของคนพลัดถิ่น” ที่ว่า

<u>ปลาสี่ส้ม</u> <u>พอรู้มันชื่อนี้ไม่</u>	<u>แมวประหลาดตาโตโต</u> <u>โคเรม่อน</u>
<u>จระเข้ขอลอย</u> <u>หาบตะลอน</u>	ลิ่งน้อย เจ้าหนอนกินใบชา
<u>มีครบทั้งนก</u> <u>หนู ปู ปลา ไก่</u>	<u>กบเคโรตาใสใสให้ซื้อหา</u>
<u>บางครั้ง</u> <u>เห็นข้าในสินค้า</u>	<u>อยู่ท้องไร่ท้องนาเคยหากิน</u>

การปรากฏของ **นีโม** จากภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง “Finding Nemo นีโม ปลาเล็ก หัวใจโต โด” **โดเรมอน** การ์ตูนญี่ปุ่นยอดนิยม **จระเข้ขอลอย** หุ่นมือชื่อดัง จากรายการเจ้าขุนทอง ที่เคยโด่งดังทางช่องเจ็ดสี เจ้าหนอนโบชา จากโฆษณาชาเขียวชื่อดัง และ **กบเคโร** ตัวการ์ตูนชื่อดังจากญี่ปุ่น ทำให้เห็นสัมพันธ์รอบท่อนหลากหลายในดับทนี้ การสร้างสัมพันธ์ของกวีนิพนธ์บทนี้ปรากฏภาพของตุ๊กตาในหีบตะกร้า ที่พ่อค้าเองยังรู้สึก “ซ้ำ” กับสิ่งที่เขาขาย “บางครั้งเห็นซ้ำในสินค้า อยู่ท้องไรท้องนาเคยหากิน” กวีนิพนธ์นี้ให้ภาพความย้อนแย้งของตัวละครที่มองเห็นภาพของสินค้าตัวแทนวัฒนธรรมประชานิยมหรือความทันสมัย เป็นสิ่งที่เขาเคยหาอยู่หากินเมื่อครั้งอยู่บ้านนอก การ “ซ้ำ” ของพ่อค้าคือการเสียดสีกับปรากฏการณ์ชาวนาออกจากท้องนา ออกจากวิถีชีวิตดั้งเดิมมาทำงานขายสินค้าที่ไม่คุ้นเคยเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องลูกเมีย มีถ้อยคำเสียดสีสังคมอีสานว่าเป็นสังคมแบบบริโภคนิยมอย่าง “อย่างน้อย ลูกได้เรียนหนังสือ ทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุ่มรุ่มมั่งลูกทั้งเมียเสียทุกมุมพอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์...”

กวีนำเสนอภาพของลูกที่กำลังเรียนหนังสือ ซึ่งเป็นภาพตายตัว(stereotype)ของ คนอีสาน ภาพของพ่อแม่ออกเดินทางจากบ้านมาหางานทำเพื่อส่งเสียลูกให้เรียนหนังสือ แต่ข้อความต่อมากลับมี “ทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุ่มรุ่มมั่ง” สะท้อนภาพสังคมบริโภคนิยมที่ต้องจ่ายค่ามือถือหรือซื้อมือถือใหม่ และค่านิยมวัยรุ่นกับการต้องมีรถจักรยานยนต์เมื่อโตเป็นหนุ่ม “พอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์...” ทำให้ผู้เป็นพ่อต้องกลายเป็น “คนพลัดถิ่น” กวีประกอบสร้างคนพลัดถิ่นอีสานผ่านตัวบทวัฒนธรรมประชานิยมทั้ง นีโม โดเรมอน ฯลฯ สัญลักษณ์ของความทันสมัย กับตัวพ่อค้าหาบเร่พลัดถิ่นตัวแทนของคนขายขอบ ผู้ถูกกระแสโลกาภิวัตน์พัดให้ต้องมาทำงานที่ตนไม่พึงพอใจ ต้องซ้ำแบบเจ็บปวดกับชีวิตกวีใช้สายตาพระเจ้าผู้หยั่งรู้ทุกอณูความรู้สึกรู้ใจของตัวละครพ่อค้าในสร้างภาพแทน “คนอีสานพลัดถิ่นที่ถูกผลักด้วยกระแสบริโภคนิยมผู้โหยหาการคืนถิ่น”

1.4 สัมพันธ์บทกับข่าว พบว่ากวีนิพนธ์ชุดนี้มีลักษณะสัมพันธ์กับข่าวมากที่สุด กวีนำข่าวมามองในมุมสันติภาพ และมีการวิพากษ์ข่าวในเชิงอุดมคติเรื่องสันติภาพเสมอ ตัวอย่างในบทกวี “ก้าวอย่างย้อนแย้งแห่งศตวรรษ?! (วิวัฒนาการที่ ‘ชาร์ลดาาร์วิน’ ไม่มีโอกาสเห็น)” จะเห็นการนำหนังสือพิมพ์มาเป็นโครงในการเล่าเรื่อง เช่น *กรอบล่าง ข่าวต่างประเทศ ในประเทศ* กรอบซ้ายริมองค์ประกอบของหนังสือพิมพ์มาประกอบสร้างเรื่องราวข่าวสารอันเลวร้าย ทั้ง “*จลาจลดูเด็คนองเลือดดาว ธรรมชาติวิบัติบ้า ไฟใต้เดือดดู ลอบฆ่า จลาจล ทิพย์ภัย*” การใช้ภาพหนังสือพิมพ์นำเสนอความโหดร้ายของสังคมปัจจุบัน การประกอบสร้างเรื่องราวดังกล่าวหากพิจารณาจากเชิงอรรถท้ายบทกวีที่ว่า “เขียนเพิ่มเติม/ปรับ/ปรุง/แก้ไข/เลือก/คัด/ขีด/เกลสาจากบทกวี ในหน้า (เบื้องเลือดของ)

เป็นกลาง” หรือมองในฐานะ “ผู้เฝ้ามอง” และตัดสินว่าทุกคน “เป็นชนวนด้วยส่วนหนึ่ง” ภาพเสนอนี้เป็นการประกอบสร้างตัวตนของกวีว่าเป็นผู้รักสันติ และพยายามจะบอกว่าการขัดแย้งทางการเมืองมีสาเหตุมาจากทุก ๆ คนต่างต้องรับผิดชอบในความขัดแย้งนี้ เพราะต่างแบ่งแยกและสร้างนรกแห่งความทุกข์ยากให้กันอื่น

2.2 สัมพันธ์กับเหตุการณ์ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้
เป็นประเด็นหนึ่งที่กวีสร้างสัมพันธ์กับข่าวสารและมุมมองเกี่ยวกับความรุนแรงชายแดนใต้ เช่นในบทกวี “แนวรบด้านใต้” ได้นำเสนอภาพของทหารเกณฑ์(ที่ไม่ใช่คนชายแดนใต้ เพราะมีข้อความกำกับว่า “หลายร้อยกิโลเมตรจากบ้านเกิด) ผู้หวาดหวั่นว่าจะถูกส่งไปสับเปลี่ยนกำลังพลที่ชายแดนใต้ ที่ว่า

ภารกิจ ชายแดนใต้ ไช้ใหม่แม่?...

หวาดหวั่นแผ่ผ่านความตายคล้ายหมอกฝน

ฤดูปรับสับเปลี่ยนกำลังพล

สะพรั่งทันท่วมอกวิตกสะท้าน

การนำเสนอภาพความกลัวตายของทหารเกณฑ์ในการลงไปปฏิบัติภารกิจชายแดนใต้ และความกลัวของ “แม่” ที่อาจสูญเสียลูกชายไปกับเหตุการณ์ความไม่สงบนี้ เพราะตามข่าวสารที่ปรากฏมีการตายของทหารเสมอ ดัง “ผ่านความตายคล้ายหมอกฝน” จนต้อง “สะพรั่งทันท่วมอกวิตกสะท้าน” กวีนำเสนอเหตุการณ์ความวิตกของทหารเกณฑ์นอกพื้นที่ชายแดนใต้ผู้กลัวการลงพื้นที่ แสดงภาพของ “คนนอก” อาจไม่รับรู้เหตุผลของการปฏิบัติภารกิจนั้น เพราะหากพิจารณามุมมองของกวีที่พูดถึงแนวรบด้านต่างๆ ทั้งด้านตะวันออก (ความขัดแย้งไทยกับกัมพูชา) ตะวันตก (สงครามพม่ากับชนกลุ่มน้อย) จะปรากฏน้ำเสียงของ “ความไม่เห็นด้วย” อยู่ทุกบท เช่นเดียวกับบทนี้ที่กวีอ้างอิงเหตุการณ์ชายแดนใต้มาเสนอความไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงและสงคราม

อีกภาพเสนอคือผลของความรุนแรง ดังในบทกวี “ไม่มีของขวัญจากสงคราม” อ้างอิงกรณีการเสียชีวิตของพลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา เพื่อนำเสนอภาพความรุนแรงของความขัดแย้งในชายแดนใต้ว่ามีแต่ความสูญเสีย “ไม่มีของขวัญ” ดังบทกวีที่ว่า

‘ตาเนาะปูเต๊ะ : แผ่นดินสีขาว’

อีกครั้งคาราวซั๊บเลือดไหล ให้หม้อร่ำ

‘บูโด้’ สะเทือนระเบิดสะท้าน ‘ภูพานคำ’

‘หนองบัวลำภู’ ร้าวกับข่าวร้าย

ดับฝันดีลิ่งอีกฝัน ‘บันนังสตา’

...

สะท้อนเพียงเพียงปลูกสร้างล้อมกลางลาน เป็นเรือนขานรวมครัวไฟชั้วคราว

การนำเสนอภาพของความล่มสลายของสังคมชนบทอีสาน เป็นการนำภาพถ่ายตัวมากล่าวถึง บทกวีหรือวรรณกรรมนำเสนอประเด็นนี้มีมายาวนาน จนกลายเป็นภาพติดตามของผู้คนในสังคมไทย ทั้งที่ปัจจุบัน ภาพนั้นอาจเปลี่ยนไปแล้ว เพราะแรงงานภาคก่อสร้างในปัจจุบันหาคนอีสานยาก เพราะส่วนใหญ่เป็นแรงงานพม่าและกัมพูชา หรือในบทกวี “บทสนทนาของคนพลัดถิ่น” ที่นำเสนอภาพล้อเลียนสังคมอีสาน ที่ฟังเพื่อ จนน้องตื่นนอนออกจากบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อสนองค่านิยมเหล่านั้น ดังบทสรุปที่ว่า “อย่างน้อย ลูกได้เรียนหนังสือทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุ่มรุ่มมั่งลูกทั้งเมียเสียทุกมุมพอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซด์” เป็นการตอกย้ำภาพตายตัวของคนอีสานในการตกเป็นทาสลัทธิบริโภคนิยม

2.5 สัมพันธบทกับสถานที่หรือเหตุการณ์ในชีวิตของกวี กวีกล่าวถึงใน

หลายบท โดยเฉพาะสถานที่หรือเหตุการณ์ในบ้านเกิดและวัยเยาว์ บางบทกล่าวถึงสถานที่ที่ตนชื่นชอบ เป็นสถานที่ใช้ “หัวใจห้องที่ห้า” ของกวี ดังบทกวีชื่อดังกล่าวได้บรรยายบรรยากาศชนบทว่า “เป็นบ้านเกิด” ดังความว่า

พรมหุบลีกร บ้านเรือน แม่น้ำไหล คั่นดวงใจใฝ่ฝันอันเก่าก่อน
แผ่นดิน ผืนฟ้า เอื้ออาทร เป็นบ้านเกิด เรือนนอน นานแสนนาน
เป็นบ้านเกิด เรือนนอน นานแสนนาน...

ในกวีนิพนธ์บทนี้ สัมพันธบทที่ปรากฏคือ บริบทชีวิตของกวีกับสถานที่ที่ชื่นชอบ โดยเฉพาะความเป็น “ธรรมชาติ” สะท้อนรสนิยมของกวี ผู้ชื่นชอบความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ อันสงบเยือกเย็น ภาพเสนอเหล่านี้ เป็นภาพที่กวีนำเสนออย่างต่อเนื่อง คือ ผู้รักสงบแบบธรรมชาติ ในบทกวี “ฤดูเก็บเกี่ยว” นำเสนอภาพจำในวัยเยาว์ของกวี ดังบทกวีที่ว่า

ตะวันอ้อมพร้อมข้าวพราวทุ่ง... เหลืองแพรวรวงพรายรุ่งระยิบไหว
ลมหนาวพัดแดดอุ่นกรุ่นกลิ่นไอ หอมค้ายรวงคายใบมาบางเบา
ริมสองข้างทางถนนชนบท เหลืองอร่ามงามดั่งทุ่งข้าว...
ปัดไถเคยกระคนนอกสะทกเศร้า บ้านวัยเยาว์ เรือนเคยอยู่ ฤดูเก็บเกี่ยว
สองข้างทางทุ่งสีทอง ใจทองเทียว วาดโค้งเคียวความฝันนั้นเกี่ยวรวง

ภาพวัยเด็กของกวี เป็นภาพความอุดมสมบูรณ์ เพราะเลือกเสนอ “ฤดูเก็บเกี่ยว” สัญลักษณ์ของความสำเริง ความสมบูรณ์ และสีทอง คือสีของความร่ำรวย ความร่ำรวยในความหมายของกวีน่าจะหมายถึง ความร่ำรวยความสุขและความร่ำรวยทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ “เหลืองอร่ามงามดั่ง...”

การเสนอสัมพันธ์กับวัยเด็กกับบทกวีเป็นการประกอบสร้างตัวตนกวีผู้โหยหาอดีต โหยหาความเป็นอีสาน วัฒนธรรมอีสาน และภาพความสุขในอดีต ส่วนในบทกวี “ในกระเป๋าสัมภาระ” ก็โยงถึงการห่อข้าวใส่กระเป๋าดูเหมือนเดินทางของกวี ในอดีตที่แม่เคยห่อให้ เมื่อแม่จากไปแล้ว สายใยวัฒนธรรมความรักพี่น้องไม่เหือดหาย เพราะพี่สาวบอกว่า “เอ๊ยห่อข้าวให้ไปกินแลง...” เป็นการปฏิบัติหน้าที่แทนแม่ผู้จากไปนั่นเองนอกจากการกล่าวถึงแม่แล้ว กวียังกล่าวถึงพ่อผู้ล่วงลับด้วยในบทส่งท้าย “นิทานเดินทาง”

นิทานเดินทางหยุดเดินทาง	นอกชานร้าง เงียบไว้รินไหลบ่า
กลอนละมุล ละมุนโขงล่องอำลา	คนขับลำไรวัย ไร่คนพึง...
สนธยาหวนคืนยามความอ่อนเยาว์	ส่งเรื่องเล่า ล่องล่องข้าม ตามเราติด
เห่ช้ากาล... ผ่านจากนี้... ที่ละนิด...	เห่ช้าไกลไปสถิต... สุดปลายทาง
ทางสายนั้นจากนี้ที่ละนิด...	คนเดินทางสถิตสุดปลายทาง....*

แต่... พ่อ นักขับลำและเล่านิทานผู้ล่วงลับมิถุนายน - กรกฎาคม 2553

กวีเสนอบทกวี นิทานเดินทาง “นิทานเดินทางหยุดเดินทาง” คือการใช้สัญลักษณ์ “นิทาน” แทน “พ่อ” หมอลำวัยชราผู้ “...เดินทางสถิตสุดปลายทาง...” คือตายจากไปแล้วนั่นเอง การกล่าวถึงพ่อเพื่อเสนอว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมนิทานพื้นบ้าน และเป็นมรดกวัฒนธรรมนักเล่าเรื่อง

3. สัมพันธ์บทกวีกับงานวิชาการ สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งในกวีนิพนธ์ชุดนี้คือมีลักษณะคล้ายงานเชิงวิชาการ เพราะมีการใช้สัมพันธ์บทกวีกับงานวิชาการจำนวนมาก สามารถแบ่งย่อยได้ 3 ประเภท ได้แก่

3.1 สัมพันธ์บทกวีกับศัพท์เฉพาะทางวิชาการมีการใช้ศัพท์เฉพาะทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์หลายคำมาใช้ในบทกวี เช่น วาทกรรมการพัฒนา คนนอก ชายขอบ ความเป็นอื่น การประกอบสร้าง ตัวตน สัญญา เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เราต่างเป็นสัญลักษณ์ใดสักอย่าง ประกอบสร้างตัวตนหลังค้นหา
เรียนผิดถูกจริงลวงเป็นดวงตา สุข ทุกข์ มอบศรัทธาแก่ดวงใจ

ในบทกวี “ในบ้านของคนไร้บ้าน” พบคำศัพท์ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์จำนวนมากหลายคำ เช่น คนไร้บ้านชายขอบ เป็นอื่น โครงสร้าง กระแสหลักสัญญาวาทกรรมรูปแบบการนำคำศัพท์ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์มาใช้ในบทกวี เป็นลักษณะเด่นของกวีนิพนธ์ชุดนี้ และบางบทก็อ้างถึง “นักคติชนวิทยา” สัมพันธ์บทกวีกับศัพท์ทางวิชาการนี้ เป็นการประกอบสร้าง “กวีวิชาการ” ซึ่งถูกนำเสนอภาพของนักวิชาการทั้งนักสันติศึกษา นักสังคมวิทยา นักคติชนวิทยา และอื่นๆ มีความเป็นสหวิทยาการในตัวกวี

3.2 สัมพันธ์กับรูปแบบงานวิชาการ ปรากฏการเขียนอ้างอิงหรือเชิงอรรถ โดยมีสัญลักษณ์ ดอกจันทน์ (*) ที่เป็นรูปแบบการอ้างอิง และมีเชิงอรรถประกอบ เช่น *อ้อทา คือการร้องเพลงกวีโบราณของชาวปกากะญอทาโบราณและคำแปลในเครื่องหมายอัฒประกาศ ตัวเอนคัดจาก 'ซีดลมเป็นพรมแดน พ้อเลป่า สาละวินแปลกหน้า ในมูเส่ตี' 'หม्यान้า ทุ่งขุนหลวง'

ลักษณะการอ้างอิงเชิงอรรถและดอกจันทน์ เป็นรูปแบบการอ้างอิงงานเขียนเชิงวิชาการที่กวีนำมาใช้ในหลายบท ทั้งมีการอธิบายประกอบที่มาของการเขียนบทกวีแต่ละบทว่ามาจากที่ใด คัดลอกมาจากไหน เช่น นิทานดวงดาว บทต้นมาจาก ตำราดูดาว โบราณ เป็นต้น เป็นลักษณะงานวิชาการเชื่อมโยงกับตัวบททางวิชาการหลานแขนง เป็นการประกอบสร้างภาพของกวีนักวิชาการได้อย่างชัดเจน

3.3 สัมพันธ์กับสายตานักวิชาการ ทั้งนักวิชาการคตินิเวศวิทยาหรือนักวัฒนธรรมศึกษาผู้มองเสียดกับไม้บนถนนข้าวสารกับบบนกลองมโหระทึกของชาวอุษาคเนย์โบราณในเชิงวิพากษ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือการวิพากษ์ว่าสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมแตกแยกกวนวาย เช่น บทกวีที่กล่าวถึงชนชั้นในสังคมที่ว่า...*ทุนชีวิต ก่อนทุนเนื้อหนูนกระซาง 'ชนชั้นกลาง - คนทุกซี่ยาก - คนรากหญ้า'* ทิ้งให้แยก ถอนให้เย็น เกินเยียวด้วยมือ ปากสาทหนา 'โลกาภิวัตน์'...

4. สัมพันธ์กับตัวบททางวัฒนธรรมกวีนำตัวบททางวัฒนธรรมหลายตัวบทมา สร้างสัมพันธ์ ทั้งวัฒนธรรมศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมประชานิยม แสดงถึงความหลากหลายในการอ้างอิงตัวบทเพื่อนำเสนอสาร ดังนี้

4.1 สัมพันธ์กับตัวบทวัฒนธรรมพุทธศาสนา ในบทกวี "มิใช่จินตนาการ" กล่าวถึง อายตนะภายใน อันหมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน บ้างเรียกว่าอินทรีย์ 6 มี 6 อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นสื่อเชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก ดังตัวบทที่ว่า

'ดวงตา' เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!.
สะเทือน 'โสต'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?...
อบร่ำ 'ฆาน'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?...
ขมปร่ำ 'ลิ้น'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?...
ห้อมล้อม 'กาย'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?...
ระอู 'อก'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!

การนำตัวบททางวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยการยกเอาหลัก "อายตนะภายในทั้ง

6” มากลางอ้างไว้ เป็นการประกอบสร้างอุดมการณ์ของกวีว่าด้วยเรื่องความรุนแรงที่นำเสนอเกือบตลอดเรื่อง การนำเรื่องอายตนะมากล่าว เพื่อเสนอว่า “ทุกคนรับรู้ความรุนแรง” เป็นอย่างดี คือสิ่งที่กวีใช้เสนอในบทกวีชุดนี้

นอกจากนี้ สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาของประเทศสหภาพเมียนมา กวีนำมาสร้างสัมพันธ์กับบทกวี เพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเสนอภาพขัดแย้งของสันติสุขกับความรุนแรงหรือสงครามระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศเมียนมาหรือการตั้งชื่อ “แนวรบด้านตะวันตก” “แนวรบด้านตะวันออก” “แนวรบด้านใต้” เป็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายของประเทศไทยที่มีสงครามรอบด้าน เป็นดินแดนแห่งความไม่สงบสุข เต็มไปด้วยความรุนแรง เพราะในกลางเมืองและชนบทเองก็กลายเป็นสนามรบ แบ่งฝักแบ่งฝ่าย

การนำเสนอภาพของความรุนแรงในภาคแรก “หัวใจห้องที่ห้า” เป็นการนำเสนอภาพแทนกวีผู้มีหัวใจห้องที่ห้าห้องแห่ง “ความรักสันติ ไม่ปรารถนาความรุนแรงทั้งปวง” และเรียกร่องผ่านสัมพันธ์ต่างๆ ที่ประกอบสร้างผ่านด้วยบทกวีทุกชิ้นว่า ความรุนแรงนำความสูญเสียมาสู่มนุษย์ ทุกคนต้องตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในผู้สร้างความรุนแรง สันติสุขจะเกิดขึ้นได้ต้องเปิดหัวใจห้องที่ห้าที่ “สงบ ร่มเย็น” ดังบทกวีปิดท้ายภาคแรก

4.2 สัมพันธ์กับด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอภาพของวัฒนธรรมโบราณ เช่น ภาพเขียนสีในผนังถ้ำในบทกวี “เสียงสนทนาจากผนังถ้ำ” หรือ “เสียงกบภูเขาที่ถนนข้าวสาร” เป็นการเสียดเย้ยของคุณค่าวัฒนธรรมโบราณ ภาพในอดีตกบบนกลองมโหระทึกคือสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ การมีกบคือการเรียกฝนตามประเพณีอุษาคเนย์ แต่เสียงกบไม่บนถนนข้าวสารกลับเป็นเสียงเรียกลูกค้าต่างชาติ และกบเหล่านี้ไม่ชอบฝน

3 : รุ่งคำนี้ นักคติชนวิทยาชาวต่างชาติคนหนึ่ง

อ้างอ้างเสียงกบไม้ไหวสะท้อน...

โลกเก่าแก่เก่าก่อนหม่นย้อนกลับ

วิถีคนบดงดอยผากรอยประทับ

ภาพเสียงเคยสดับยังจับใจ...

ความสมบูรณ์อพยพมาอยู่เมือง?!

เปลี่ยนเรื่องเล่าเกี่ยวพันสัญลักษณ์

กบสลักจากซ็อง กลอง ที่ตั้งเรื่อง

จากบรรพกาล ผ่านห้วงยามความผิดเคือง

กลายเป็นเครื่องเรียกคนแทนฝนลม!...

ในบทกวี “สีโห สังก์ สิ้นไซ ในตัวเรา” กวีนำเสนอภาพของวัฒนธรรมอีสาน ทั้ง

นิทาน กลอนลำ ผญาอุปแถม ลายผ้า ลายปูนปั้น สิมลักษณะสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการนำตัวบททางวัฒนธรรมมาประกอบสร้างตัวตนของกวีซึ่งต่างจากบทกวีก่อนหน้าที่มุ่งวิพากษ์สังคมเมืองสังคมทุนนิยม บริโภคนิยมเหมือนกวีพยายามจะบอกว่า ตัวตนของกวีถูกสร้างขึ้นจากชุดสัญญะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เพราะกวีมี “สีโห สังข์ สินไซ ในตัวเรา...” และวัฒนธรรมอีสานอื่นๆ เป็นดังการ ‘การมุ่งไปข้างหน้า - ถวิลหาความหลัง’

นอกจากนี้ก็ยังแทนค่าตัวเองลงในสัญญะในชุดตัวบททางวัฒนธรรมอีสานนี้ด้วย โดยการอ้างอิงวรรณกรรมสินไซว่าตัวเองเป็น “สินไซน้อย” ตัวละครที่ถูก “โชคชะตาพาร้างห่างบ้านเรือน” จาก “เปงจาน” ซึ่งในตัวบทกวีน่าจะหมายถึงบ้านเกิดของกวี คือ อำเภอเมืองจัตวี จังหวัดขอนแก่นนั่นเอง ไปผจญกับ “ยักษ์กุมภกัณฑ์” คืออุปสรรคของชีวิตที่ “เปลี่ยนผันไปตามเงื่อนผูก ยุคสมัย ตามวัยวาร์”

การแทนค่าชุดสัญญะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ คือการนำเสนอภาพแทนของกวี ว่า “ตัวตน” ของกวีคือความเป็นอีสาน ผู้จากภูมิลำเนาไปเพื่อปฏิบัติการกิจบางประการ การประกอบสร้างตัวตนด้วยตัวบททางวัฒนธรรมอีสานนี้เพื่อบอกว่า “เลือดในกายคือเลือดอีสาน”

4.3 สัมพันธ์กับตัวบทวัฒนธรรมประชานิยมกวีนำเสนอสื่อสมัยใหม่
อย่างเกมในเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก อย่าง Farm Ville ในบทกวี “ด้านทั้งสองของโลกเสมือน” ดังนี้

*Farm Ville กว้างใหญ่ ในห้องแคบ
ซ่อนแอบโลกอีกใบใกล้เคียงบ้าน
...เนิ่นนานวัน พรวนดินรดน้ำ สม่่าเสมอ
ผ่าน Facebook Farm Ville ใจลี้ลระเมอ
'ไร่ของเรา' เข้าเพื่อ เธอนำพา
ส่วนเติมเต็ม เกมละเล่น เป็น 'เพื่อนบ้าน'*

กวีนิพนธ์บทนี้ กวีใช้สัมพันธ์กับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อประชานิยมอย่างเฟซบุ๊กมาอ้างอิง เพื่อนำเสนอมุมมองเรื่องการโยกหาวิถีชีวิตแบบเกษตรกรที่ตนเคยเป็น การเล่นเกมนี้เพื่อชดเชยชีวิตส่วนที่ขาดหายไป

สัมพันธ์กับตัวตนของกวี

การประกอบสร้างตัวตนของกวีผ่านตัวบท “หัวใจห้องที่ห้า” ดด้วยสายตานักวิชาการด้านสังคม สายตานักวัฒนธรรม สายตานักข่าว สายตานักวรรณกรรม หรือสายตาคนอีสาน ทำให้กวีนิพนธ์ชุดนี้เต็มไปด้วยตัวบททางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาสร้างสัมพันธ์

ระหว่างกันจำนวนมาก ด้วยทเหล่านี้ต่างส่งเสียงสื่อสารซึ่งกันและกัน สร้างความหมายใหม่ให้กับตัวบทอื่นๆ ทั้งส่งเสียงเสียดสีสังคม การนำตัวบททางวัฒนธรรมต่างๆ มาใช้เป็นการเลือกสรรมาอย่างจงใจ ทั้งนี้เพื่อส่ง“สาร” บางประการแก่ผู้อ่านนั่นเอง

เมื่อพิจารณาสารที่กวีได้นำเสนอผ่านสัมพันธบทต่างๆ พบว่ากวีใช้สัมพันธบทเพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1. ใช้สัมพันธบทเพื่อแสดงตัวตน ผ่านการนำเสนอด้วยรูปแบบภาษา ด้วยทววรรณกรรม ด้วยทวัฒนธรรม การสร้างความหมายของคนบ้านนอกอีสานผู้มีรากเหง้า รักสันติภาพ เกิดเป็น “ตัวตนของกวี” ผู้มีตัวตนหลากหลาย นักวิชาการ นักบุญ นักวัฒนธรรม โดยอาศัยชุดวัฒนธรรมอีสานอันเป็นรากเหง้าบรรพบุรุษ เรื่องของเรื่องเล่าต่างๆ มานำเสนอว่าเขามีตัวตนในอดีตอย่างไรและสิ่งเหล่านี้ยังไหลเวียนอยู่ในกายตัวตนนักวิชาการที่นำเสนอผ่านสัมพันธบททางวิชาการ ทั้งการใช้ถ้อยคำ การใช้รูปแบบวิชาการหรือการมองแบบสายตานักวิชาการ หรือตัวตนของผู้รักสันติ นำเสนอผ่านเหตุการณ์ ข่าวสาร มุมมองทางการเมืองทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ตัวตนของกวีจึงเป็นตัวตนที่มีหลายมุม ไม่ใช่ตัวตนแบบแบน แต่รอบด้านทำให้ความเป็น “อังคาร จันทาทิพย์” ที่ถูกประกอบสร้างตัวตนผ่านสัมพันธบทเหล่านี้

2. ใช้สัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างความหมายและความจริง กวีใช้สัมพันธบทเพื่อการสร้างความหมายของสันติภาพ ต่อต้านความรุนแรง ให้ความหมายความงดงามของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้การสร้างความหมายและความจริงต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมทั้งในเรื่องปัญหาการเมือง ชนชั้น สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ถูกกระแสดังคมบริโภคนิยมโหมกระหน่ำ เหล่านี้ กวีใช้การมองผ่านสัมพันธบทต่างๆ เพื่อประกอบสร้างชุดความหมาย ทั้งชุดความหมายสันติภาพ ชุดความหมายวัฒนธรรมท้องถิ่น ความหมายและความจริงเหล่านี้คือสิ่งที่ดำรงอยู่ในตัวบทเพื่อให้ผู้อ่านให้ความหมาย

3. ใช้สัมพันธบทเพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับบทกวี กวีใช้สัมพันธบทเพื่อสร้างความหมายใหม่ที่ให้กับบทกวี ในความหมายแบบเดิมของบทกวีจะเห็นว่าบทกวีเกิดจากความพวยพุ่งทางอารมณ์ของกวี การเกิดอารมณ์สะท้อนใจเมื่อประสบหรือมีสิ่งกระทบใจ ก่อเกิดเป็นบทกวีที่มาจากอารมณ์หรือประสบการณ์ชีวิตอันทรงคุณค่า แต่ในรวมบทกวีนี้ได้นำเสนอว่าบทกวีไม่จำเป็นต้องมาจากอารมณ์เพียงอย่างเดียว แต่อาจมาจากการใช้มโนทัศน์ต่างๆ ทั้งแบบหลังสมัยใหม่ หรือใช้ความรู้ทางวิชาการ มุมมองของนักวิชาการ เอ็นจีโอ หรือประเด็นทางชาติพันธุ์ต่างๆ มาใช้ในการแต่งก็ได้ แสดงให้เห็นว่ากวีนิพนธ์ได้เกิด

ความหมายใหม่ มีพันธกิจใหม่

สุดท้ายแล้วในการใช้สัมพันธบทไม่ใช่เพียงการอ้างอิงตัวบทเพียงเท่านั้น แต่คือลักษณะของการข้ามวัฒนธรรม วัฒนธรรมนั้นสามารถเลื่อนไหลได้ไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่งตายตัว วัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัยอาจไม่จำเป็นต้องเกิดมาจากแรงผลักดันทางอารมณ์เพียงอย่างเดียว อาจเกิดมาจากการค้นคว้าหาความรู้ การตระหนักในเรื่องสิทธิมนุษยชน โลกแห่งสันติภาพ ภาพของกวีแบบอังคาร จึงเป็นกวีผู้รอบรู้ กวีนักวิชาการ เป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับกวีหลายอย่าง เช่น กวีสมัยนี้ไม่ใช่จินตกวีเท่านั้น อาจต้องเป็นกวีผู้แสวงหาความรู้มาเติมเต็มอยู่เสมอ มีลักษณะของ “กวีพุทธะ” ที่ต้องรู้เรื่องโลกโลกีย์และโลกธรรม จึงจะเป็นกวี หรือกวีจะต้องมีความเป็นสหวิทยาการในตนเองมีความเป็นนักวิชาการผู้ชวนชวนหาความรู้และรู้จักมองโลกในหลายๆ แบบ

สรุป

กวีนิพนธ์ “หัวใจห้องที่ห้า” เป็นรวมบทกวีนิพนธ์ที่มีความต่างจากกวีนิพนธ์ในอดีตส่วนใหญ่ ปรากฏลักษณะของความเป็นกวีนิพนธ์ที่มีการพาดพิง อ้างอิง ตัวบทหรือเรื่องเล่ามาใช้ในการนำเสนอสาร หรือที่เรียกว่าสัมพันธบท อาจกล่าวถึงลักษณะดังกล่าวนี้เป็นหัวใจอีกห้องหนึ่งของวรรณกรรมเล่มนี้ก็ได้ ด้วยลักษณะสัมพันธบทที่กวีนำมาใช้จำนวนมากนี้ปรากฏนัยสำคัญทั้งการสร้างสัมพันธบทกับวรรณกรรม สถานที่หรือเหตุการณ์ งานวิชาการ หรือชุดสัญญาทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของกวีในการนำเสนอผ่านการสร้างสัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างตัวตน สร้างความหมาย ความจริง และสร้างความหมายใหม่ให้กับกวี ทั้งนี้แม้กวีเองจะไม่ได้บอกกล่าวว่าตนเองต้องการนำเสนอสัมพันธบทหรือนำเสนอสารต่างๆ เพื่อเป้าหมายใด แต่ตัวบทที่ต่างๆ ได้นำเสนอตัวตน ความรู้ ความคิด มโนทัศน์ของกวีผ่านตัวอักษรที่ร้อยกรองกันมาเรียบร้อยแล้ว

บรรณานุกรม

- ข่าวศิลปะและวัฒนธรรม. (ม.ป.พ.). “สกุล บุญยทัต” โลกเปลี่ยนแปลงเรามากกว่า...เรา
เปลี่ยนแปลงโลก?”. [ออนไลน์]. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ได้จาก: <http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=478886> [เข้าถึงเมื่อวันที่ 27
มกราคม 2555].
- จรรยาพร ปรีกษ์ประลัย. (2555, 29 มกราคม). บันทึกระหว่างบรรทัด. กรุงเทพฯธุรกิจ.
ชูศักดิ์ ภูทรกุลวณิช. (2545). ชะตากรรมของหนังสือในสหัสวรรษใหม่. ใน อ่านไม่เอา
เรื่อง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- นพพร ประชากุล. (2543). สัมพันธ์บท. สารคดี, 16(182), 175-177.
- พิเชฐ แสงทอง. (2555). จาก สหบท ถึงสัมพันธ์บท. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับ
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 18(3) กรกฎาคม-กันยายน.
- สุรสมกฤษณะจุฑะ. (2549). “สัมพันธ์บท” และการเข้าถึงความจริงกรณีปัญหาเขื่อนปาก
มูล. ใน สุวรรณ สภาอานันท์ (บก.). ความจริงในมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคาร จันทาทิพย์. (2555). หัวใจห้องที่ห้า. กรุงเทพฯ: ผจญภัย.
- Allen, Graham. (2000). *Intertextuality*. Fetter Lane: London.

